

לשוננו לעם

עורכים: א' אברונין, מ' אזרחי וי' פרץ

מתוך

כרך א, חוברת ג, תש"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

א

שימוש הלשון

ד"ר בנימין קלאר

הצורה הפנימית של השפה

כאלפיים לשונות ובנות-לשונות מדוב-
רות כיום בעולם, וכל אחת שונה מחברתה.
לשון לשון והגאיה המיוחדים לה, לשון
לשון ואוצר מלותיה, לשון לשון ודרכי
נטייתיה. אבל לא בדברים אלה בלבד,
שהם קובעים את צורתה החיצונית של
הלשון, נבדלות השפות זו מזו. יש עוד
הבדל היורד לשיתין של כל שפה ולשון,
הוא הדבר שוילהלם פון הומבולדט קרא
לו "הצורה הפנימית של הש-
פה". תפקידה של הלשון לשמש ביטוי
לעולמו של האדם מבחוץ ומבפנים על
כל מה שנמצא בו ועל כל המאורעות
המתרחשים בו בכל עת ובכל שעה, אבל
מכיון שכך, הרי משקפת היא גם את
דרכי הסתכלותו של האדם ותפיסתו
את העולם ההוא. מכאן שכל לשון אוצרת
בקרבה השקפת-עולם ואמונות ודעות
ודרכי מחשבה וסדרי חברה וארחות חיים
וכל עשרה הרוחני של האומה הדוברת
בה.

אם מצאנו למשל שהעברי הקדמון קורא
לזריחת החמה "יציאה" ולשקיעתה "בי-
אה", בעוד שלפי תפיסה רגילה צריך היה
לומר להיפך, הרי ניכרת כאן ההשקפה,
שיש לו לשמש מין "אוהל", שבו הוא
לן כל הלילה, ממנו הוא יוצא בבוקר-
בבוקר ואליה הוא נכנס עם ערב. לעשיית
חוזה קורא העברי "כריתת ברית", ולפי

שרשה אין "ברית" אלא סעודה ("ולא ברה אתם לחם". שמואל ב' י"ב י"ז, "ועשי לי הבריה", שם י"ג ו'), ויש כאן רמז למנהג שנהגו לזבוח כבשים ולערוך סעודה משותפת לשני הצדדים הבאים במסורת הברית — מנהג המתואר יפה בסיפור התורה בראשית פרק כ"א ועדיין הוא רווח עמנו פה היום בין הערביים. משום כך משתמש העברי בפעל "כרות ברית" שעניינו שחיטה וזביחה, ומכאן הביטוי "כורתי בריתי עלי זבח" (תהלים נ' ה'). צירוף אחר לאותו ענין הוא "עבור בברית" (דברים כ"ט י"א) — רמז למנהגם ששני הצדדים עוברים בין בתרי הזבח (בראשית פרק ט"ו, ירמיה ל"ד י"ח).

בצורה פנימית זו מתגלית ביתר שאת "רוחה" של כל לשון, סגולתה ואופיה הלאומי, ועיקר הקושי בלימוד לשון זהה בה על צורות הדקדוק מתגבר הלומד בנקל. לא כן על דרכי הביטוי וצירופי הלשון. זהו גם עיקר הקושי שנתקל בו כל הבא לתרגם מלשון ללשון, וכמה צדקו דברי חז"ל: "המתרגם פסוק כצורתו, הרי זה בדאי" (קידושין מ"ט ע"א). מי שיבוא, למשל, לתרגם את הצירוף "כרות ברית" לגרמנית ויאמר: "אין מאהל שלאכטען", יתרגם אמנם כל מלה כשלעצמה אל נכון, אבל הצירוף כולו אינו מצוי בצורה זו בגרמנית כלל ואין בו כדי למסור את המושג המובע בצירוף העברי. וכן אילו באנו לומר להיפך תמורת הצירוף הגרמני "איינען בונד שליעסען": "סגור קשר", היינו משתמשים אמנם בשתי מלים עבריות כשהן לעצמן, אבל הצירוף כולו אינו עברי.

דברים אלה מובנים וידועים לכל תלמיד
בן יומו — בשאר לשונות. לא כן בעבר-
רית המדוברת. כולנו נתחנכנו על לשונות
זרות (ואף אידיש לשון זרה היא, בת-
לשון גרמנית) וכולנו מנסים לתרגם צי-
רופי-לשון זרים לעברית על ראשם ועל
קרבם. אמנם לעגנו לאותו עולה חדש
שרצה לתפוס "מגרש" באוטובוס, ואף
על פי כן כולנו חוטאים יום-יום ושעה-
שעה לרוח הלשון העברית על ידי שימוש
בצירופים ובמלים שיצרנו אותם לפי צו-
רתה הפנימית של לשון זרה. נשותינו
תולות את ה"כביסה", ילדינו "עושים לנו
את המות", שכנו "אוחז מעצמו" (האלט
פון זיך), מחשיב עצמו, מחזיק עצמו
(חכם). כשאנו נפרדים ממשפחתנו בצאתנו
לדרך, אנו מברכים אותם: "תהיו ברי-
אים!" וכשמישהו שואל לשלומנו, אנו
עונים: "איך לפעמים". אין אדם נושא אשה
אצלנו, אלא "מתחתן" (האט חתונה), אף
על פי שהחתן הוא בין שני עמים או
בין שתי משפחות, ואמנם הורי החתן
והכלה הם "מחותנים", אבל לא הזוג
עצמו. אראה בנחמה אם לא שמעתי מפי
מחבר: "כל הספרים כבר יצאו, ואני
צריך להוציא מהדורא חדשה". ברגע
הראשון לא תפסתי כוונתו, עד שנתברר
לי שרצה להגיד: הספרים אזלו, כלו מן
השוק.

תחיית הלשון העברית בפינו ובעטנו
לא תהא של ממש כל זמן שנסתפק בידיעת
צורתה החיצונית של הלשון ולא נחתור
בכל כחנו ובכל מאודנו להשליט עלינו גם
את צורתה הפנימית, שהיא בלבד תכוין
את דיבורנו ואת כתיבתנו.